

ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΟ ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ: Ένα ταξίδι στο χρόνο

Στα εδάφη του σύγχρονου Βόρειου Αζερμπαϊτζάν βρισκόταν το αρχαίο κράτος η Καυκάσια Αλβανία. Επί του βασιλιά Ουρναϊρ (309 – 379) συγγενή του περσικού βασιλιά Σαπούρ Β', ο Χριστιανισμός έγινε κρατική θρησκεία, κάτι που επιβεβαιώνεται από τα πολλά ερειπωμένες, αλλά και διατηρημένες χριστιανικές εκκλησίες. Την περίοδο της κυριαρχίας των Σασανίδων (7 αιώνας) ο βασιλιάς των Περσών Ρασμσόκοβ με τα στρατεύματά του πέρασε τον ποταμό Κουρά και κατέκτησε την περιοχή

των Ουντίων. Από το 654 αυτή άρχισε να πληρώνει φόρο υποτέλειας στους Άραβες και πολιτικά υποτάχτηκε σε αυτούς. Παράλληλα αυτή εναλλάξ πλήρωνε φόρο υποτέλειας και στους Χαζάρους και στο Βυζάντιο. Η ιστορία της περιοχής αυτής με το πιο στενό τρόπο συνδέεται με την ιστορία του αραβικού χαλιφάτου, αλλά και το Βυζάντιο. Από την περίοδο αυτή καθιερώνονται στενότερες πολιτιστικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ του Βυζαντίου και των λαών της αναφερόμενης περιοχής.

13. Виды города Елисаветполя
Арба подъ чинарой на Дендунговской ул.

Τον 9ο αιώνα μ. Χ. η Καυκάσια Αλβανία εξαφανίστηκε από τον χάρτη του Καυκάσου λόγω της εισβολής των αραβικών φυλών που εξολόθρευσαν το ντόπιο χριστιανικό πληθυσμό. Την εποχή εκείνη στο κάποτε ισχυρό αραβικό χαλιφάτο εντάσσονταν οι πολυάριθμοι λαοί της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, Αφρικής και Ισπανίας, και όλοι αυτοί, λίγο η πολύ, έπαιξαν το ρόλο τους στην δημιουργία της πλούσιας, συγκριτικής μουσουλμανικής επιστήμης, πολιτισμού και τέχνης. Ήταν η εποχή, όταν το Αζερμπαϊτζάν έγινε από τις σημαντικότερες πολιτιστικές και οικονομικές περιοχές της Ανατολής. Στα μέσα του 12ου αιώνα ο επιτυχημένος πολιτικός παράγοντας και διοικητής Σαμς – αντ – Ντιν Ιλντενιζ ένωσε σχεδόν όλα τα κατακερματισμένα πριγκιπάτα και δημιούργησε ισχυρό κράτος του Αζερμπαϊτζάν. Το 1152 αυτός κατέκτησε το Αρράν και την πρωτεύουσά του Γκιαντζά (Ganja). Οι πόλεις Γκιαντζά και Ναχτσεβάν έγιναν τα μεγαλύτερα πολιτιστικά και εμπορικά κέντρα όλης της Εγγύς και Μέσης Ανατολής. Εκείνη την εποχή έλαβαν ανάπτυξη οι οικονομικές σχέσεις με τη Ρωσία, τη Κίνα, το ελληνικό ορθόδοξο Βυζάντιο, την Ινδία, το Ιράν και τα αραβικά κράτη.

Οι ρίζες του πολιτισμού του Αζερμπαϊτζάν πηγαίνουν στην αρχαιότητα, κάτι που επιβεβαιώνεται από την πετρογραφία στους βράχους Καμικαγιά στην περιοχή Ναχτσεβάν στο βουνό Ντελιντάγκ στο Καλμπατζάρ με την αρχαία κεραμική, τα χάλκινα και χρυσά κοσμήματα

που βρέθηκαν στις αρχαιολογικές ανασκαφές σε πολλές περιοχές της Δημοκρατίας Αζερμπαϊτζάν. Να σημειώσουμε ότι η άνθηση του πολιτισμού στο Αζερμπαϊτζάν πέφτει στους 11ο – 12ο αιώνες, όταν η χώρα έδωσε στον κόσμο τέτοιους κορυφαίους ανθρώπους, όπως ο αρχιτέκτονας Μπαχμανιάρ, ο ιστορικός Μασούτ-ιμπν-Ναμντάρ, η ποιήτρια Μεχσετί Γκιαντζεβί, ο μεγαλύτερος ποιητής και στοχαστής Νιζαμί Γκιαντζεβί, ο στοχαστής Καγκανί και πολλοί άλλοι. Ως δείγμα των μεσαιωνικών αζερικό – ελληνικών σχέσεων και φιλίας είναι το αθάνατο έργο του μεγάλου ποιητή και στοχαστή του Αζερμπαϊτζάν, Νιζαμί Γκιαντζεβί – “Ισκενντερναμέ”. Και δεν είναι τυχαίο ότι από τον πρώιμο μεσαίωνα η αζερική γλώσσα γίνεται γλώσσα επικοινωνίας των λαών στον Καύκασο.

Από τον 15ο αιώνα πρωτεύουσα του κράτους έγινε η πόλη Μπακού. Σύμβολο της πόλης είναι ο “Γκιζ Γκαλασί” (Παρθένος Πύργος). Η ιστορικός της πόλης Σάρα Ασουρμπειλί θεωρεί ότι ο πύργος χτίστηκε την περίοδο 4 – 6 αιώνα μ. Χ. Μια άλλη ομάδα επιστημόνων θεωρεί ότι χτίστηκε τον 11 αιώνα μ. Χ.

Π. χ., ο γνωστός Αζέρος ποιητής Σαμέντ Βουργκούν το 1960 έγραφε ότι ο Παρθένος Πύργος χτίστηκε 800 χρόνια πριν.

Το Αζερμπαϊτζάν, όντας τόπος διασταύρωσης διάφορων πολιτισμών, εδώ και αιώνες είναι γνωστό ως περιοχή, όπου διαμορφωνόταν περιβάλλον εθνικής

πολιτιστικής ποικιλίας, διαφορετικότητας, όπου σε συνθήκες ειρήνης, ευημερίας, αμοιβαίας κατανόησης και διαλόγου, ζουν οι εκπρόσωποι διάφορων εθνικοτήτων και θρησκειών. Και η ελευθερία απέναντι στις ιδιαιτερότητες διάφορων λαών, εθνικοτήτων, θρησκειών χαρακτηρίζει τη νοοτροπία του αζερικού λαού. Η πολυπολιτισμικότητα – είναι απ’ όλους αναγνωρισμένη αρχή της ειρηνικής συνύπαρξης που στηρίζεται στην ανεκτικότητα των σχέσεων μεταξύ των διάφορων πολιτισμών. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι η ανεκτικότητα. Η πολυπολιτισμικότητα για το Αζερμπαϊτζάν είναι όχι μόνο εθνική πολιτική, αλλά και τρόπος ζωής.

Το Αζερμπαϊτζάν, όπου οι περισσότεροι κάτοικοι είναι Μουσουλμάνοι σιίτες, θεωρούν σπίτι τους και άλλες εθνικές και θρησκευτικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων. Μόνο στο Μπακού λειτουργούν μερικές πολιτιστικές κοινότητες. Ανάμεσά τους υπάρχουν οι σύλλογοι των: Ρώσων, Ουκρανών, Λακών, Λεζγκίνων, Σλάβων, Τάτων, Τατάρων, Γεωργιανών, Ινγκιλόνων, Ταλίσ, Αβάρων, Τούρκων – Μεσχετίνων, Ευρωπαϊών και ορεινών Ευραίων, Γερμανών και Ελλήνων. Σήμερα σε τρία πανεπιστήμια του Αζερμπαϊτζάν υπάρχουν τμήματα της νεοελληνικής γλώσσας. Γενικώς σε όλες τις περιοχές, όπου ζουν συμπαγώς οι εθνικές μειονότητες, υπάρχουν παρόμοιοι σύλλογοι. Αυτό μας επιτρέπει να πούμε ότι την περίοδο αύξησης σε πολλά μέρη του κόσμου ενός φαινομένου, όπως ξеноφοβία, στο Αζερμπαϊτζάν δημιουργήθηκε ένα ιδιαίτερο μοντέλο αμοιβαίου θρησκευτικού διαλόγου και ανεκτικότητας, που μπορούν να γίνουν παράδειγμα για πολλές χώρες του κόσμου και την διεθνή κοινότητα.

Σήμερα στη χώρα πάνω από το 90% του πληθυσμού είναι Μουσουλμάνοι και μαζί με τα μουσουλμανικά τζαμιά λειτουργούν οι χριστιανικές εκκλησίες και συναγωγές.

Χάρη στην στοχευόμενη πολιτική του επικεφαλής του κράτους σήμερα το Αζερμπαϊτζάν παρουσιάζει στον κόσμο ένα μοντέλο πολυπολιτισμικότητας. Στις 28 Φεβρουαρίου του 2014 ιδρύθηκε το Ινστιτούτο του Κρατικού συμβούλου της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν για τα εθνικά, θρησκευτικά ζητήματα και ζητήματα πολυπολιτισμικότητας, ενώ στις 15 Μαΐου του 2014 με το Διάταγμα του Προέδρου Ιλχάμ Αλίγιεφ ιδρύθηκε το Διεθνές Κέντρο Πολυπολιτισμικότητας του Μπακού που είναι και μοναδικό στον κόσμο.

Μεγάλη συμβολή στην ανάπτυξη της πολυπολιτισμικότητας και της ανεκτικότητας στην Δημοκρατία είναι η δραστηριότητα του Ιδρύματος Χείντάρ Αλίγιεφ. Στα

πλαίσια του σχεδίου, πλάνου του Ιδρύματος “Διεύθυνση ανεκτικότητας – το Αζερμπαϊτζάν” πραγματοποιούνται η ανοικοδόμηση και η αποκατάσταση πολλών τζαμιών, εκκλησιών, ναών τόσο στο Αζερμπαϊτζάν, όσο και στο εξωτερικό.

Οι Έλληνες της Ανατολίας που έφτασαν στο Αζερμπαϊτζάν για πρώτη φορά ήταν οι προσωρινοί εργάτες που με τον καιρό λόγω των ευνοϊκών συνθηκών και της κατάστασης στην Δημοκρατία εγκαταστάθηκαν εδώ μονίμως. Το άλλο μέρος ήταν οι Έλληνες που ήρθαν στο Μπακού από την Ελλάδα ως προσωρινοί εργάτες.

Στην πραγματικότητα, από τις αρχές του 16ου αιώνα οι Έλληνες των μεταλλευμάτων της Ανατολίας προσπαθούσαν να βρεθούν στα Ουράλια. Αυτοί ήταν καλά πληροφορημένοι για τα πλούσια κοιτάσματα των Ουραλίων και της Σιβηρίας. Αρχικά οι Έλληνες εμφανίστηκαν στον Καύκασο ως θρησκευτικοί παράγοντες και εικονογράφοι. Με τον καιρό οι ιθύνοντες κύκλοι του Γεωργιανού Βασιλείου και όλων των κρατών του Καυκάσου, συμπεριλαμβανομένου και του Αζερμπαϊτζάν, είχαν συμφέρον από την δραστηριότητα των τεχνιτών μεταλλευμάτων, ωστόσο ακόμα δεν είχαν την δύναμη να επαναφέρουν την τάξη και την ηρεμία στα βασιλεία τους για να εκμεταλλευτούν τα προνόμια των μαστόρων από την Ανατολία. Αλλά η εμφάνιση των Ελλήνων στα εδάφη του Καυκάσου από τις αρχές του 18ου αιώνα ήταν ένα συνηθισμένο φαινόμενο.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην πόλη Νούχα (σημερινή Sheki) Σεκί και τα γύρω χωριά ζούσαν ακόμα πολλοί κάτοικοι ελληνικής καταγωγής. Παλιότερα ήταν πρωτεύουσα του χανάτου Σεκί (Sheki). Άλλη αιτία εμφάνισης του ελληνικού πληθυσμού στο Αζερμπαϊτζάν ήταν η παρουσία εκεί διάφορων στρατιωτικών οργανισμών και τμημάτων των ενόπλων δυνάμεων της Ρωσικής αυτοκρατορίας. Είναι κοινώς γνωστό από την ιστορία του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας ότι στις αρχές του 19ου αιώνα πολλοί νέοι Έλληνες για να αποφύγουν την κατάσταση στον οθωμανικό στρατό, επιθυμούσαν να βρεθούν στο ρωσικό κράτος. Μερικοί απ’ αυτούς για να βρεθούν στην Ρωσία, όπου ο δρόμος περνούσε μέσω του Αζερμπαϊτζάν, έμεναν εκεί, αφού τους άρεσε ο τόπος. Άλλοι που έρχονταν από διάφορες περιοχές της αυτοκρατορίας για να υπηρετήσουν στον ρωσικό στρατό στα εδάφη του Αζερμπαϊτζάν, έμεναν εκεί για εγκατάσταση μετά την φυγή των ρωσικών στρατευμάτων.

Σύμφωνα με τα επίσημα δεδομένα των αρχείων της Ρωσικής αυτοκρατορίας, η μαζική μετανάστευση των Ελλήνων στα εδάφη του σημερινού Αζερμπαϊτζάν πραγματοποιήθηκε την δεκαετία 20 του 19ου αιώνα, δηλαδή

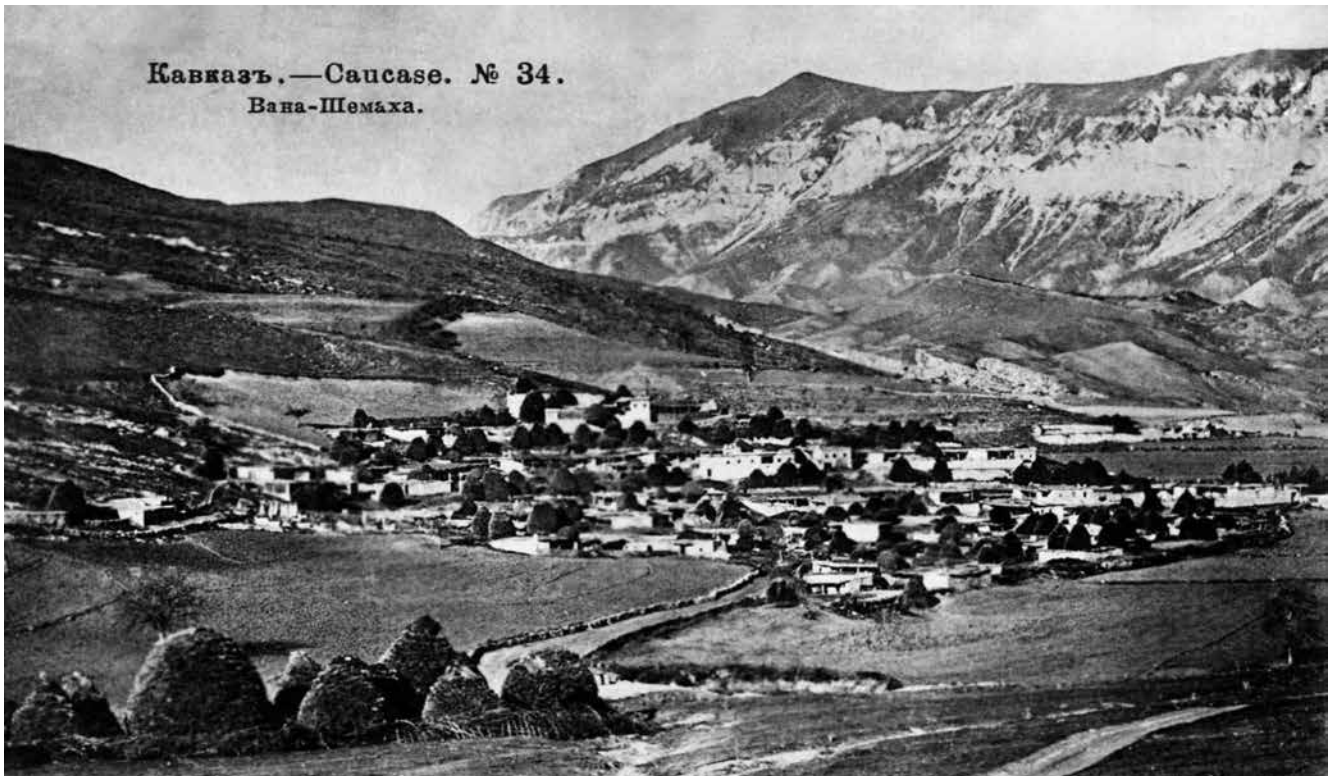
στα χρόνια των πολέμων μεταξύ της Ρωσίας, του Ιράν και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (1826 – 1829). Το 1827 στην ορεινή περιοχή του Καραμπάχ και σε άλλες διαφορές περιοχές του Αζερμπαϊτζάν μετανάστευσαν από το Ιρανικό Αζερμπαϊτζάν 10.000 Έλληνες οικογένειες. Αρκετά πλούσιο χανάτο του Καραμπάχ τον 19ο αιώνα εντασσόταν στην επαρχία Σούσινσκ της περιφέρειας Ελισαβετόπολ. Το πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα οι Έλληνες από την Οθωμανική αυτοκρατορία άρχισαν να μεταναστεύουν στα εδάφη του Αζερμπαϊτζάν. Απ' αυτή την άποψη το αναφερόμενο έγγραφο αρχείου, ουσιαστικά, είναι ανεκτίμητο.

Η αρχή της εμφάνισης των Ελλήνων μεταλλωρύχων στα εδάφη του σημερινού Αζερμπαϊτζάν μας πηγαίνει στα βάθη της ιστορίας της περιοχής. Για πρώτη φορά οι Έλληνες, ως εργάτες και μάστορες των μεταλλευμάτων, άρχισαν να εμφανίζονται στην περιοχή Σεμάχα την δεκαετία 20 του 19ου αιώνα. Η αρχαία πόλη Σεμάχα βρίσκεται στους πρόποδες της οροσειράς του Μεγάλου Καυκάσου στο υψόμετρο των 800 μέτρων. Ήταν κέντρο της περιοχής Σιρβάν και από τον 6ο αιώνα ήταν η κύρια πόλη του φεουδαρχικού κράτους των Σιρβανσάχων. Στην πόλη αυτή αναφερόταν στα έργα του ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός Πτολεμαίος.

Λοιπόν, οι Έλληνες ανθρακωρύχοι από την ηπειρωτική Ελλάδα και την Ανατολία εμφανίστηκαν στα εδάφη του σύγχρονου Αζερμπαϊτζάν ακόμα την περίοδο του ύστερου Μεσαίωνα. Ωστόσο είναι δύσκολο να ανακαλύψει κανείς έγγραφα αρχείου για το ζήτημα αυτό. Στα

αρχεία του Σοβιετικού κράτους εμείς βρήκαμε αρκετά τέτοια έγγραφα. Οι πηγές αυτές μας πληροφορούν ότι οι πρώτοι Έλληνες που εμφανίστηκαν στα εδάφη του Αζερμπαϊτζάν την περίοδο από το 1840 έως το 1850, ήταν τεχνίτες των μεταλλευμάτων. Ομάδα Ελλήνων κατευθυνόταν στο φαράγγι Ντελιζάν με σκοπό να μελετήσει τοποθεσίες που βρίσκονταν στους ποταμούς που ενώνονταν με το Κουρά από την δεξιά πλευρά. Η ομάδα, έχοντας μπει στα όρια της περιοχής Καζάχ, άρχισε τις μελέτες, λαμβάνοντας πληροφορίες τόσο από την τοπική διοίκηση, όσο και από τους κατοίκους της περιοχής. “Οι Έλληνες κατασκήνωσαν στην όχθη του ποταμού Αξτάφα, αφού ήταν μια βολική τοποθεσία για την πλύση της άμμου. Σύμφωνα με τους ντόπιους κατοίκους, το 1804 ο Ρώσος αξιωματούχος επιθεωρητής ορυχείων Έιχφελντ ανακάλυψε τα υπολείμματα των αρχαίων ορυχείων. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα έργα που είχαν διατηρηθεί που διέφεραν από εκείνα που έκαναν στην ίδια θέση οι Έλληνες τεχνηίτες μεταλλωρύχοι που επεξεργάζονταν μεταλλεύματα μολύβδου”.

Οι Έλληνες τα έτη 1850 – 1857 ασχολήθηκαν με την ανέγερση του μητροπολιτικού ναού Νικολάγιεβσκι για 400 άτομα, ενώ μέσα στο φρούριο στις πύλες Σεμαχί με το συμβόλαιο οι Έλληνες εργολάβοι από την Τραπεζούντα: Συμεών Γκιτέρα και Χαράλαμπος Παλίστοβ έχτισαν μητροπολιτικό ναό ύψους 20 μονάδες (σάζεν) (1 μονάδα – 2,13 μέτρα). Στην ίδια την πόλη Σεμάχα οι Έλληνες Μουράντ Χαρλάμοβ, Δημήτριος Ήλιεβ και Βασίλειος Γιεγκόροβ αποφάσισαν να χτίσουν

στο χωριό Αλί – Αγκάτς εκκλησία με το σχέδιο που οι ίδιοι πρότειναν. Ο ναός χτιζόταν από την ντόπια πέτρα τα έτη 1854 – 55 και αγιάστηκε στο όνομα του Αγίου Νικολάου.

Πρωτοπόρος και γνωστός τεχνίτης των εξορύξεων στον Καύκασο ήταν Έλληνας, ο Χαράλαμπος Κουνδουριάδης που αφιέρωσε όλη την ζωή του και την δραστηριότητα στο Αζερμπαϊτζάν. Ο μάστορας αγάπησε την περιοχή που ονομαζόταν από τους ντόπιους κατοίκους “Οντλάρ γιουρντού” (η χώρα της φωτιάς) και εγκαταστάθηκε εκεί για όλη τη ζωή του. Ως δοξασμένος μάστορας των εξορύξεων και επεξεργασίας των μη σιδηρούχων μετάλλων, άρχισε την δραστηριότητά του στο Αζερμπαϊτζάν από την περιοχή Ορντουμπάντ. Στην συνέχεια αναφέρεται στα ιστορικά έγγραφα ως Κουντούροβ.

Ο Κουντούροβ διεξήγαγε επιτυχημένα τις αναζητήσεις των ορυχείων χαλκού στην επαρχία Ορντουμπάντ. Παρά τα πολλά εμπόδια και δυσκολίες, ο Χαράλαμπος Κουντούροβ το 1858 κατάφερε να χτίσει εργοστάσιο χαλκού του Καβάρτ. Αυτός έγινε πλήρης μέτοχος των εργοστασίων στο Κενταμπέκ και Ντασκεσέν.

Το 1865 ο Χαράλαμπος Κουντούροβ στο Καβάρτ έχτισε την πέτρινη εκκλησία. Αγιάστηκε αυτή προς τιμή του Αγίου Χαράλαμπου.

Σύντομα στην επαρχία Καζάχ της περιφέρειας Ελισταβετόπολ αυτοί ανακάλυψαν εγγενή χρυσό. Στο

δοκιμαστικό λιώσιμο από τις 100 μονάδες μεταλλευμάτων (1 μονάδα “πουντ” – 16,3 κιλά) έλαβαν από 2 έως 14 χρυσά καρούλια. Οι μηχανικοί μελέτησαν και τα ορυχεία αργυρού του Νταμππλουντ. Εδώ βρήκαν εγκαταλεημένα από τους Έλληνες μεταλλωρύχους ερείπια εργοστασίου και ορυχεία ακόμα από το 1785. Σύμφωνα με την πληροφορία που λήφθηκε από τους πρώην μεταλλωρύχους, αυτοί έβγαζαν μέχρι και τα 5 λίτρα αργυρού το μήνα.

Οι Κουντούροβ είχαν την άμεση επαφή όχι μόνο με γνωστούς μεταλλωρύχους από το Γκιουμισχανέ, αλλά και με ειδικούς στα κοιτάσματα στην Ελλάδα. Και όταν χρειαζόταν, καλούσαν και τεχνίτες μεταλλωρύχους συγκεκριμένα από την Πελοπόννησο.

Πρώτος ελληνικός οικισμός στα εδάφη του Αζερμπαϊτζάν ήταν το Μεχμανά (Καραμπάχ). Υπάρχει πληροφορία ότι οι Άγγλοι με τους Έλληνες πραγματοποίησαν την κοινή έρευνα κοιτασμάτων των μη σιδηρούχων μετάλλων στην συγκεκριμένη περιοχή. Τελικά οι Άγγλοι έφτασαν στο συμπέρασμα ότι κοιτάσματα μετάλλων στην περιοχή δεν είναι πλούσια και δεν υπάρχει λόγος να μένουν άλλο πια, και έτσι αποσύρθηκαν. Οι Έλληνες συνέχισαν τις έρευνες, εγκαταστάθηκαν εκεί και ίδρυσαν το χωριό Μεχμανά. Την δεκαετία 20 του 19ου αιώνα οι Έλληνες μετανάστες αύξησαν τον πληθυσμό εκεί.

Σε ένα από τα ομορφότερα μέρη του Καραμπάχ που τον 19ο αιώνα δόξασε η καλύτερη λυρική ποιή-

τρια του Αζερμπαϊτζάν από την πόλη Σούσα (Shusha), η Χουρσιντμπανού Ναταβάν (1830 – 1897), την δεκαετία 60 του 19ου αιώνα εγκαταστάθηκαν οι καλοκάγαθοι, εργατικοί και γενναίοι άνθρωποι, τους οποίους οι γείτονες άρχισαν να ονομάζουν Μπέρζενοι.

Τελικά η τοπική διοίκηση έδωσε την επίσημη άδεια σε 50 οικογένειες να μεταβούν στις συγκεκριμένες τοποθεσίες, να εγκατασταθούν εκεί και να ασχοληθούν με τις εξορύξεις μεταλλευμάτων. Η εγκατάσταση των ελληνικών οικογενειών στο χωριό Μεχμανά συνεχιζόταν και το 1905. Τα παλιά ορυχεία άρχισαν να ανανεώνονται στα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Σαν αποτέλεσμα, το Μεχμανά από ένα μικρό χωριουδάκι μεταμορφώθηκε σε οικισμό. Στα χρόνια της Σοβιετικής εξουσίας εδώ δημιουργήθηκε η κομμούνα “Μεταξάς”. Ωστόσο ο πόλεμος που εξαπέλυσε η Αρμενία εναντίων του Αζερμπαϊτζάν τη δεκαετία του 90΄ οδήγησε στην εξαφάνιση αυτού του χωριού από τον χάρτη του Καραμπάχ. Οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού Μεχμανά αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα και μερικοί στη πόλη Μπακού.

Από την δεκαετία ‘50 του 20ου αιώνα στον οικισμό άνοιξε Δημοτικό σχολείο, όπου τα παιδιά άρχισαν να μαθαίνουν τη μητρική γλώσσα. Δάσκαλος της ελληνικής γλώσσας ήταν ο Νικόλαος Λαβασίδης. Η εφημερίδα “Σοβιετικό Καραμπάχ” έγραφε ότι τα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου απ’ αυτό το χωριό κλήθηκαν στον στρατό 14 νεαροί. Επτά απ’ αυτούς σκοτώθηκαν, προστατεύοντας την πατρίδα τους. Ήταν οι: Ηλίας Λαβασίδης, Ηλίας Μιχαηλίδης, Βασίλειος Αντόπουλος, Θεοδόσιος Ξιπτιρίδης, Χάτσικ Ελευτέροβ, Σαντρόνικ Ζαχαριάντς και Αλέξανδρος Ελευτέροβ.

Το 1862 οι Έλληνες μάστορες στις εξορύξεις που ήρθαν από την Ανατολία, φτάνουν στα βάθη των εδαφών του σημερινού Αζερμπαϊτζάν. Π.χ. στην διεύθυνση των ορεινών περιοχών έφτασε το αίτημα του Αβραάμ Τσοτούλοβ, ο οποίος ανακάλυψε κοιτάσματα χαλκού στο βάθος των 12 μονάδων (1 μονάδα – 2,13 μέτρα) στην τοποθεσία Αξιμπάρ της περιοχής Καζάχ, στα ερείπια του παλιού εργοστασίου χαλκού. Ο Τσοτούλοβ καταγόταν από το πασαλίκι Ερζερούμ της Ανατολίας. Στις λίστες οικογενειών του 1807 τον κατέγραψαν ως Τσοτουρλή.

Οι Έλληνες ερευνητές μεταλλωρύχοι έφτασαν επίσης και στην περιοχή Ζακαταλά. Το 1865 ο Έλληνας Χαράλαμπος Κωνσταντίνοβ που ήρθε από την Ανατολία, πηγαίνοντας για δουλειές στο φρούριο Ζακαταλά, τυχαία ανακάλυψε εκεί τα ίχνη του χαλκού. Το ίδιο έτος 1866 κοντά στο χωριό Μπαλιακανί στην κρατική γη

οι Έλληνες τεχνίτες των εξορύξεων από την περιοχή Γκιουμισχανά της Ανατολίας ανακάλυψαν χαλκό.

Το 1850 ο Οθωμανός υπήκοος και κάτοικος της πόλης Γκιουμισχανά, Μουράτ Ιζμαίλοβ που διαμένει στο εργοστάσιο χαλκού στο Αγκαράξ, πήγε στην τοποθεσία Νταραλαγκιόζ της επαρχίας Ναχτσεβάν για να βρει αργυρό και μόλυβδο κοντά στο χωριό Γκιουμισανά .

Με σιγουριά μπορούμε να πούμε, ότι η εισροή των Ελλήνων στα εδάφη του Καυκάσου επηρέασε τη ζωή όλης αυτής της περιοχής. Χάρη στους Έλληνες εδώ έλαβαν μεγάλο έναυσμα για την ανάπτυξη των εξορύξεων μεταλλευμάτων, μεταλλουργίας, επεξεργασίας μετάλλων. Ο ελληνικός πληθυσμός του Καυκάσου ήταν φορέας υψηλής κουλτούρας, πολιτισμού. Και στην Ρωσία οι Έλληνες διατήρησαν τα καλύτερα τους χαρακτηριστικά: εργατικότητα, τιμιότητα, ικανότητα, αναζήτηση των γνώσεων, της εκπαίδευσης, ανεκτικότητα σε άλλες εθνικότητες.

Ο συγγραφέας τα έτη 2008 – 2010 ταξίδεψε σ’ εκείνες τις περιοχές της Ελλάδας που εγκαταστάθηκαν οι ελληνικές οικογένειες από το αζερικό χωριό Μεχμανά. Οι οικογένειες αυτές ζουν κυρίως στην πόλη Βέροια και στα περίχωρα. Επίσης και στην πόλη Φλώρινα και τα περίχωρα. Στις αναφερόμενες περιοχές ο συγγραφέας βρήκε καλούς φίλους, στα σπίτια των οποίων έμενε για μέρες, αφού ο συγγραφέας ενδιαφερόταν και ταυτόχρονα είχε την πίκρα, όταν οι Έλληνες του αφηγούνταν για την καλή και όμορφη ζωή σε εκείνο το παραδεισένιο μέρος του αγαπημένου τους Αζερμπαϊτζάν. Οι κάτοικοι αφηγούνταν: “Εμείς δεν σκεφτόμασταν ποτέ να εγκαταλείψουμε το Καραμπάχ και τον φιλικό λαό του Αζερμπαϊτζάν.

Οι μετανάστες έλεγαν αυτό το τραγούδι με δάκρυα στα μάτια τους. Είναι από την αγάπη και τις αναμνήσεις για την αλησμόνητη πρώην πατρίδα μας, έλεγαν αυτοί. Ήταν ευχάριστο να ακούς ότι όταν στην εξουσία στο Αζερμπαϊτζάν ήρθε ο Χ. Αλίγιεφ και η κατάσταση στην χώρα σταθεροποιήθηκε. Στο ανεξάρτητο Αζερμπαϊτζάν στις συνθήκες δημοκρατίας στην κοινωνία δραστηριοποιήθηκαν οι διασπορές των εθνικών μειονοτήτων, δημιουργήθηκε η δυνατότητα να ιδρύονται κοινότητες.

Το άλλο ελληνικό χωριό Αρμουτλούκ – Καρατάς βρίσκεται στην περιοχή του Μπακού προς την κατεύθυνση της Κασπίας θάλασσας στην οροσειρά “Ντελίκ - ντας”, απέναντι από το βουνό “Ντελί - νταγκ”. Οι Έλληνες τεχνίτες μεταλλευμάτων που ασχολούνταν με τις εξορύξεις και το λιώσιμο των μη σιδηρούχων μετάλλων εμφανίστηκαν στο Αζερμπαϊτζάν στο φαράγγι Αρμουτλού το 1833 χάρη στις εξορύξεις στα κοιτάσματα χαλκού. Τότε στο χωριό ζούσαν 30 οικογένειες, μιλούσαν την ποντιακή

διάλεκτο και ασχολούνταν με εξορύξεις μεταλλευμάτων. Οι πρόγονοί τους, καταγόμενοι από την μικρασιατική πόλη Αργυρούπολη. Πρώτος μάστορας των εξορύξεων στο χωριό αυτό ήταν ο Λάζαρος Τζαφαρίδης από το χωριό Ζανκάρ της περιοχής Χεριάν της περιοχής της Αργυρούπολης.

Για πρώτη φορά οι Έλληνες μεταλλωρύχοι εμφανίστηκαν στην περιοχή Σεμάχα (Shamakhi) ακόμα την δεκαετία 20 του 19ου αιώνα. Ήδη το 1850 οι Έλληνες της Σεμάχα άρχισαν να χτίζουν το νέο ορθόδοξο ναό. Η ανέγερση αυτού του ναού διεξαγόταν από τους Έλληνες εργολάβους από την Τραπεζούντα, Συμεών Γκίτερ και Χαράλαμπο Παλάστοβ. Το ελληνικό χωριό Μπααραμπατούμ ιδρύθηκε το 1847 από τους τεχνίτες εργοστασίου χαλκού που δούλευαν υπό την διεύθυνση του γνωστού Έλληνα βιομήχανο στον Καύκασο, Κουνντούροβ. Σχολείο που άνοιξε αυτός είχε διδασκαλία στην ελληνική και αζερική γλώσσα.

Με τα μέσα του Κουνντούροβ το 1865 στην πόλη Καβάρτ, όπου λειτουργούσε το εργοστάσιο χαλκού του, χτίστηκε η ελληνική εκκλησία του Αγίου Χαράλαμπος. Πρώτος ιερέας σ' αυτή την εκκλησία ήταν καταγόμενος από την πόλη Γκιουμιοχανά ο Νικόλαος Λάβας που πέθανε την 1η Αυγούστου του 1868 και κηδεύτηκε στην πόλη Καβάρτ.

Τα αναφερόμενα επιβεβαιώνουν ότι η μουσουλμανική χώρα Αζερμπαϊτζάν επέτρεπε και βοηθούσε τους Έλληνες να χτίζουν τους ορθόδοξους ναούς τους. Η πολιτική των ιθύνοντων κύκλων του Αζερμπαϊτζάν απέναντι στους Έλληνες μετανάστες προκαλούσε τον θαυμασμό στους Έλληνες, κάτι που ευνοούσε το δυναμικό κύμα Ελλήνων μαστόρων και μορφωμένων, χωρίς να σκεφτούν, να μεταναστεύσουν στο Αζερμπαϊτζάν.

Δουλεύοντας στα αρχεία των Ουραλίων, ανακάλυψα ιστορικά έγγραφα για τους Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν. Μερικοί νεαροί επιδίωκαν να πάνε στις βιομηχανικές περιοχές των Ουραλίων για δουλειά. Ωστόσο δεν μπορούσαν να παραμένουν εκεί για πολύ καιρό και επέστρεφαν πίσω στο ηλιόλουστο Αζερμπαϊτζάν.

Το θέατρο των Ελλήνων του Μπακού δεν ήταν επαγγελματικό. Τη βάση των ηθοποιών του αποτελούσαν οι δάσκαλοι και μαθητές του ελληνικού σχολείου. Ήταν ενωμένοι στο θεατρικό σύλλογο "Ευριπίδης". Προσεγγίζονταν και οι εκπρόσωποι άλλων επαγγελμάτων. Οι πιο δραστήριοι ηθοποιοί ήταν Γ. Ματσαρίδη, Κ. Σεβαστόπουλο (διωκόμενοι το 1937), Παναίλα Ματσαρίδη, επίσης και μαθητές του σχολείου Ο. Αναστασιάδη, Ι. Λιπιδίδη, Π. Καϊχανίδη και Α. Χαλντογιανίδη. Τις παραστάσεις ανέβαζαν οι παρα-

γωγοί επαγγελματίες Ε. Φουλίδη και ο σύζυγός της Φ. Ονουφριάδη που ήρθαν στο Μπακού από το Βατούμ. Μέσα σε 10 χρόνια πραγματοποίησαν πολλά θεατρικά έργα με θέμα την ελληνική μυθολογία, τους αρχαίους μύθους και θρύλους. Με τις ιστορίες τους ανέβηκαν τα θεατρικά έργα "Η ωραία Ελένη", "Οι περιπέτειες του Οδυσσέα", "Ο Τρωϊκός πόλεμος".

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του «Καβκάζσκι Καλεντάρ» για το 1910, στην οικογένεια του Έλληνα της Τιφλίδας Νικόλαου Ταναϊλίδη, το 1891 γεννήθηκε κόρη με όνομα Παμφυλία. Από τα παιδικά της χρόνια αυτή επέδειξε σκηνοθετικά ταλέντα και ήδη στα 14 της χρόνια στην Τιφλίδα άρχισε να βγαίνει στην σκηνή του θεάτρου. Αυτή κατείχε την ποντιακή διάλεκτο, αζερική, γεωργιανή, τουρκική και ρωσική γλώσσες. Το 1922 στην Τιφλίδα ιδρύθηκε αζερικό δραματικό θέατρο, όπου αυτή έπαιζε στα έργα των Αζέρων και Ευρωπαίων συγγραφέων. Το 1917 έκανε περιοδεία στο Ιράν. Το 1919 ο ρόλος Ασί στην μουσική κωμωδία "Αρσίν μαλ αλάν" της έφερε μεγάλη επιτυχία. Το 1924 αυτή μετακόμισε στο Μπακού και έγινε ηθοποιός του αζερικού δραματικού θεάτρου. Επίσης έπαιξε στις ταινίες του 1934 και 1936 – "Ισμάτ" και "Αλμάς". Η Παμφυλία Νικολάγιεβνα ήταν ειλικρινής και όχι πονηρή. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν φίλη με την Αζέρη ηθοποιό που ζούσε στο Ιράν, την Γκοβχάρ Αλίεβα.

Όλοι οι Έλληνες μιλούσαν τη μητρική τους γλώσσα, τη λεγόμενη ποντιακή διάλεκτο. Για αυτό, όσοι σήμερα έρχονται στην Ελλάδα, ξέρουν μόνο τη διάλεκτο αυτή. Επειδή η πόλη Μπακού ήταν και είναι μια πολυεθνική πόλη, οι Έλληνες ποτέ δεν είχαν κανένα πρόβλημα με τους Πέρσες, τους Άραβες και άλλους λαούς που μιλούσαν στα αζέρικα.

Ο Ελληνισμός του Αζερμπαϊτζάν γιόρταζε κάθε χρόνο την 25η Μαρτίου, όχι όμως και την 28η Οκτωβρίου. Σε κάθε οικογένεια, μέσα στα σπίτια, υπήρχαν εικονοστάσια και κάτω απ' τις εικόνες τοποθετούσαν την ελληνική σημαία. Οι Έλληνες του Μπακού είχαν στα σπίτια τους την ποντιακή λύρα, γνώριζαν χορούς, αλλά πιο πολύ χόρευαν το χορό Σαρίγκιζ, ("Ξανθό κορίτσι"), που ήταν χορός των Ιμεραίων. Τραγουδούσαν, επίσης, ελληνικά τραγούδια, "τα δώδεκα Ευζωνάκια" κ. ά., ενώ γνώριζαν και τραγούδια που αναφέρονταν στην Κρήτη.

Θα σημειώσουμε ότι οι Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν δεν κατάγονταν μόνο από την περιοχή της Τραπεζούντας, αλλά από διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας. Η φήμη για την ήρεμη και δίκαιη ζωή στο Αζερμπαϊτζάν έφτασε και στους Έλληνες της Ανατολίας. Για αυτό εκατοντάδες ελληνικές οικογένειες της αναφερόμενης περιοχής της

Οθωμανικής αυτοκρατορίας στις αρχές του 19ου αιώνα άρχισαν να μεταναστεύουν στο Αζερμπαϊτζάν.

Σύμφωνα με τη στατιστική του 1923 στο Αζερμπαϊτζάν μόνο στις πόλεις ζούσαν 1.168 Έλληνες. Οι Έλληνες ζούσαν επίσης στις πόλεις Γκιαντζά, Σαμπιραμπάντ, Σούσα, Ναχτσιβάν κ.α. Ανάμεσα στους Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν υπήρχαν και Έλληνες υπήκοοι.

Οι Έλληνες του Μπακού ήταν υπερήφανοι για τον αθλητικό σύλλογο, στο οποίο ήταν η ποδοσφαιρική ομάδα "Εμπρός". Εκεί έπαιζαν τα αδέλφια Γ. και Κ. Δαμιανίδη, Γ. Παπαδόπουλο, Γ. Ματσαρίδη, Διονύσης Συμφορίδη, Γ. Κόκκινος, Ν. Χριστοδουλίδης, Ι. Μαυροματίδη κ.α. Αργότερα πολλοί απ' αυτούς διώχθηκαν και χάθηκαν ως αγνοούμενοι.

Το 1993 στο Αζερμπαϊτζάν άνοιξε η Πρεσβεία της Ελληνικής Δημοκρατίας και τον Ιούλιο του 1994 στο Μπακού με την πρωτοβουλία του Πρέσβη της Ελλάδος στο Αζερμπαϊτζάν, κ. Π. Καρακάση, άνοιξε το Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο, το οποίο μετά από κάποιες δεκαετίες ένωσε όλους τους Έλληνες του Αζερμπαϊτζάν. Άνοιξαν τα κυριακάτικα μαθήματα της Ελληνικής γλώσσας, χορού και τραγουδιού, δημιουργήθηκε μουσική

βιβλιοθήκη και βιβλιοθήκη με βιβλία για την Ελλάδα, δημιουργήθηκε η δυνατότητα παρακολούθησης ελληνικών τηλεοπτικών εκπομπών, σε δύο κεντρικά Πανεπιστήμια του Μπακού άνοιξαν οι Σχολές Ελληνικής γλώσσας και Πολιτισμού. Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται στο Σλαβικό Πανεπιστήμιο του Μπακού από το 1999. Το Εκπαιδευτικό και Πολιτιστικό Κέντρο Νεοελληνικής Γλώσσας ιδρύθηκε το 2004 και η τελετή έναρξης συνέπεσε με την κρατική επίσκεψη του τέως Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, Α.Ε. κ. Κωνσταντίνου Στεφανόπουλου, στο Αζερμπαϊτζάν. Τις τελευταίες δεκαετίες, ορισμένα πανεπιστήμια του Αζερμπαϊτζάν και της Ελλάδας έχουν καθιερώσει διαφορετικές μορφές αλληλεπίδρασης, μεταξύ άλλων μέσω του πλαισίου των προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών της ΕΕ «Erasmus +».

Μέσα σε αυτά τα χρόνια μεταξύ του Αζερμπαϊτζάν και της Ελλάδας έχει διαμορφωθεί μια πλούσια συνεργασία, η οποία περιλαμβάνει πολιτικό διάλογο, αμοιβαία επωφελή συνεργασία εντός διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, στρατηγική εταιρική σχέση στον τομέα της ενέργειας, ενεργή συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού, της εκπαίδευσης και του αθλητισμού. ❀